

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 4 Issue 3, p. 95-111, October 2012

II. Meşrutiyet'ten Birinci Dünya Savaşına, Osmanlı Arap Vilayetlerinde Sömürgeci Avrupa Devletleri'nin Siyasi Faaliyetleri*

*From the Second Constitution to World War I, the Political Activities of the Imperialist
European Countries in the Ottoman Arab Provinces*

Doç. Dr. Sinan MARUFOĞLU
Katar Üniversitesi

Öz

Bu makale 1908 ve 1914 seneleri arasında, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi sömürgeci Avrupa devletlerinin, Suriye, Lübnan, Filistin, Irak, Necid, Hicaz ve Yemen gibi Osmanlı Arap vilayetleri'nde kurdukları ajan bağlantıları ve istihbarat faaliyetlerini daha önce bilinmeyen yönleri ile birlikte öncelikle Osmanlı arşiv belgelerine dayanarak incelemektedir. Ayrıca makale bu faaliyetlere karşı Osmanlı Devleti'nin ve yerel idarecilerinin tutumunu kaynaklar ışığında ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Sömürgecilik, Meşrutiyet, İngiltere, Fransa

Abstract

Relying primarily on Ottoman archival documents, this article sheds light on previously unknown aspects of the spy networks and intelligence activities of the imperialist European countries such as England, France and Italy in the Ottoman Arab provinces of Syria, Lebanon, Palestine, Iraq, Najd, Hejaz and Yemen from 1908 to 1914. Also the article covers the responses of the Ottoman Empire and its local administrators against these activities.

Key Words: Ottoman Empire, Imperialism, Ottoman Constitution, Britain, France

Giriş

XIX yüzyılın ikinci yarısında, sömürgeci Avrupa devletleri, Osmanlı toprakları üzerinde iktisadi, siyasi ve askeri bir rekabet sürecine girmiştir. Aynı dönemde, Osmanlı milletleri arasında da etnik milliyetçilik akımları hızla zemin bulmaya başlamıştır. Sultan II.

* Bu makale, İstanbul'da 07-10 Mayıs 2008 tarihleri arasında İrcica tarafından 'İlanının Yüzüncü Yılında İkinci Meşrutiyet' adı altında düzenlenen uluslararası sempozyumda 'II. Meşrutiyet sonrasında, Emperyalist Avrupalı devletlerinin, Arapları Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtma girişimleri' başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

Abdülhamit döneminde, Osmanlı Arapları arasında Arapçılık fikriyatı, misyoner okullarının etkisiyle de, ilk olarak Suriye, Lübnan, Mısır ve Filistinli gayr-i müslim Araplar arasında yayılmıştır. Araplar arasında milliyetçilik akımı, 1908 senesinde ilan edilen II. Meşrutiyet sonrasında daha da güçlenmiştir. Bu akımın güçlenmesinde, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu dönemin iç siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarının etkisi olmakla beraber, bu cereyanın yayılmasında ve güç kazanmasında, sömürgeci Avrupa devletlerinin desteği ve katkısı da inkâr edilemez idi.

Bu çalışma II. Meşrutiyet'ten Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi sömürgeci Avrupa devletleri'nin, Osmanlı Arap vilayetleri'ndeki siyasi faaliyetlerini ve bu yöndeki çalışmalarını, Osmanlı arşiv kayıtları arasından tespit edilen belgeler ışığında ortaya koymaktadır.

I- II. Meşrutiyet'in İlanı ve Arapların Tutumu

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet dönemi, 1878 senesinde Sultan II. Abdülhamit tarafından askıya alınan Kanun-ı Esasi'nin, 24 Temmuz 1908 tarihinde yeniden yürürlüğe konulmasıyla başlamıştır. ¹ Osmanlı tebaası diğer etnik milliyetçi oluşumları gibi, Arap milliyetçileri de, Sultan II. Abdülhamit'e karşı siyasi mücadele veren ve meşrutî yönetime yeniden geçmeyi sağlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni desteklemişler ve II. Meşrutiyet ilanını büyük bir sevinçle karşılamışlardır.

II. Meşrutiyetin ilanı, Mısır, Lübnan ve Suriye'de yaşayan Araplar arasında olumlu bir şekilde karşılanırken, Musul, Bağdat, Basra ve Hicaz gibi bölgelerde ise kuşku ve tepkiyle karşılanmış, hatta bazı bölgelerde ayaklanma boyutuna varan tepkilerin de meydana geldiği bildirilmiştir.² II. Meşrutiyetin ilanından sonra, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Arap vilayetlerinde de şubeler açmış ve yapılan ilk seçimle birlikte Arap mebusları, 17 Aralık 1908 tarihinde Meclis-i Mebusan'ın açılışında bulunmuşlar ve çalışmalarına katılmışlardır.³ 22 Şubat 1909 tarihinde Şam İngiliz Konsolosu tarafından Londra'ya gönderilen bir yazıda ise, Arapların yeni meşrutî rejimini henüz tam olarak benimsemedikleri ve yeni idareye şüpheyle baktıkları bildirilmiştir.⁴

II. Meşrutiyet sonrasında, İstanbul'da meydana gelen 31 Mart olayları ve sonrasında yaşanan gelişmeler sonucunda, Sultan II. Abdülhamit 1909 senesinde azledilmiş, Osmanlı Devleti'nin içine girdiği siyasi kaos ortamını fırsat gören İtalya, 1911 senesinde Kuzey

¹ II. Meşrutiyet süreci, 3 Temmuz 1908 tarihinde Makedonya'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin askeri kanadına mensup Niyazi Bey ile Enver Bey tarafından Meşrutiyet'in ilanı için Sultan II. Abdülhamit'e karşı isyanları ile başlamıştır. Bu isyanı bastırmak için saray tarafından bölgeye sevk edilen kuvvetlerin komutanı Birinci Ferik (Korgeneral) Şemsi Paşa'nın Manastır'da yine İttihatçılar tarafından öldürülmesi, isyanı bastırma girişiminin de başarısızlıkla sonuçlanması ve krizin büyüme sinyali vermesi gibi, bir takım siyasi ve askeri olayların meydana gelmesiyle, 24 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilmiştir. Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, II. Cilt, Çeviren: Mehmet Harmancı, (İstanbul: E Yayınları, 1983), ss. 322-324.

² A. L. Macfie, *Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923*, Çevirenler: Damla Acar, Funda Soysal, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003), ss. 48-49.

³ Hasan Kayalı, *Jön Türkler ve Araplar, 1908-1918*, Çeviren: Türkan Yöney, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998), ss. 75-82.

⁴ Zekeriya Kurşun, *Yol Ayrımında Türk-Arap ilişkileri*, (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1992), ss. 41-42.

Afrika'da son Osmanlı toprağı olan Trablusgarb'ı işgal etmiş ve akabinde 1912-1913 senesinde de Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları sonucunda Balkan topraklarının büyük kısmını kaybetmiştir.

Bu gelişmeler üzerine, 23 Ocak 1913 tarihinde meydana gelen Babıali baskını sonrasında, Osmanlı Devleti'nde iktidarı ele geçiren İttihatçılar ile Arap milliyetçileri arasında, I. Dünya Savaşına kadar yoğun bir siyasi mücadele süreci başlamıştır. İttihatçılar, bir taraftan Trablusgarb ve Balkan Savaşları sırasında, Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını gösteren Osmanlı Arapları'nın⁵ siyasi taleplerini müzakere etmeye ve bir kısmını da uygulamaya çalışırken⁶, diğer taraftan da geride kalan Doğu Trakya, Anadolu ve Asya Arap vilayetlerini, sömürgeci Avrupa devletlerinden korumak için daha merkezîyetçi bir politika izlemeye başlamışlardır.

Avrupa'nın her türlü desteğini görmeye, hatta bağımsız bir Arap devleti kurma vaatlerine muhatap olmaya başlayan Osmanlı Arapları ise, oluşturmuş oldukları ve giderek güç kazanan siyasi cemiyetleri vasıtasıyla, devletin değişen demografik yapısı ve yeni koşullar doğrultusunda adem-i merkezîyetçi bir yeniden yapılanma taleplerini sık sık dile getirmeye başlamışlardır.

II- II. Meşrutiyet Sonrasında Sömürgeci Avrupa Devletleri ve Osmanlı Arapları

II. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na kadar devam süreçte, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi sömürgeci Avrupa devletleri, Suriye, Lübnan, Filistin, Irak, Yemen, Necid ve Hicaz'da Arapları, Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtma ve kendi yanlarına kazanmaya çalışmışlardır. Sömürgeciler, her bölgenin sosyal ve siyasi yapısına ve beklentilerine göre farklı yöntemler kullanmışlar ve bu uğurda çok sayıda yerli ve yabancı casuslar istihdam etmişlerdir. Bu amaç doğrultusunda 'İngiltere 1903 senesinden itibaren Arap Vilayetlerindeki istihbarat teşkilatını yeniden yapılandırmaya' başlamıştır.⁷

Osmanlı arşiv kayıtlarına göre, bu devletlerinin Osmanlı Arap vilayetlerinde yürütmüş oldukları siyasi faaliyetlerini aşağıda zikredilen dört ana başlıkta toplamamız mümkün olmuştur;

1-Arap matbuatında Türkleri ve Osmanlıları karalamak.

2-Suriye, Lübnan ve Filistin'de siyasi ve ekonomik propaganda faaliyetleri yürütmek.

⁵ Trablusgarb ve Balkan Savaşlarının yaşandığı dönemde, Arapların tutumu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız; Sinan Marufoğlu, "Balkan Savaşları Sırasında Arapların Tutumu, 1912-1913", *XV Türk Tarih Kongresi*, (Ankara, 11-15 Eylül-2006).

⁶ Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları sonrasında, Nisan 1913 senesinde çıkarmış olduğu bir kararname ile, Arapça'nın mahkemelerde, okullarda, dilekçe ve resmi yazışmalarda kullanılmasını kabul etmiştir. Bu süreçle birlikte, Türkler ile Araplar arasında, Avusturya-Macaristan benzeri bir yeni devlet yapılanması gündeme gelmiş, Dahiliye Nezareti, dönemin Osmanlı Viyana Büyükelçisi'nden oradaki seçim sistemini araştırmasını istemiş, Osmanlı başkentinin, Balkan Savaşları sonrasında tehdit altında olduğu düşüncesiyle, Halep'e taşınması tartışılmaya başlanmış, Haziran 1913 tarihinde öldürülen Mahmut Şevket Paşa'nın yerine, Mehmet Ali Paşa'nın torunlarından olan ve bir bakıma Türk-Arap ortak kimliklerini taşıyan Said Halim Paşa Sadrazamlık makamına getirilmiştir. Kayalı, age, ss. 150-159.

⁷ Riyad N. El-Reyyis, *Osmanlı'nın Çöküş Döneminde Arap Casusları*, Çeviren; D. Ahsen Batur, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2006), s. 28.

3-Irak'ta dini hizmetler sunarak, Şii'leri kazanmaya çalışmak.

4-Arabistan'da para ve silah yardımı yaparak, Arapları ayaklandırmak.

1-Arap Matbuatında Türkleri ve Osmanlıları Karalamak;

Sultan II. Abdülhamit döneminde uygulanan sansür dolayısıyla gerileyen Arap milliyetçi neşriyatı, II. Meşrutiyet sonrasında büyük bir ivme kazanmıştır. Arap milliyetçileri, aydınları ve siyasi elitlerinin önemli bir kısmı, gelişen siyasi süreçle birlikte ve yapılan seçimlerde İttihatçıların baskıcı uygulamalarını gerekçe göstererek, eski müttefikleri İttihatçılar ile siyasi bir mücadele sürecine girmişler ve Osmanlı Devleti ile olan bağlarını sorgular hale gelmişlerdir.⁸

Araplar, bu süreçle birlikte siyasi hedeflerine ulaşmak için açık ve gizli cemiyetler oluşturmuşlar ve bu cemiyetlerin yayınladığı makale, broşür ve kitapçıklar ile, adem-i merkezîyetçi bir yapıda Arap vilayetlerine özerklik talep etmeye başlamışlardır.

II. Meşrutiyet sonrasında İngiltere ve Fransa tarafından da desteklenen ve bir kısmı Paris, Beyrut ve Kahire'de yayınlanan bazı Arap matbuatında, açık bir şekilde Türk ve Osmanlı karşıtlığını içeren yayınlar görülmeye başlanmıştır. 26. 06. 1912 tarihinde, Suriye Vilayeti Tahrirat Kalemi tarafından, Dâhiliye Nezaretine gönderilen bir yazıda, Arap vilayetlerinde özellikle Mısır, Şam, Beyrut ve Hicaz'da kurulan cemiyetlerin siyasi hedefleri doğrultusunda yayın yapan çok sayıda gazetelerinin olduğunu, bu gazetelerde 'be-pervâ ve kemâl-i cüretle son iki sene zarfında neşrolunan' yazılarında, Arapları Türklerden ve Osmanlı Hilafet makamından soğutmaya ve nefret ettirmeye çalıştıkları bildirilmiştir.⁹

İngilizlerin işgali altında Mısır'da üç defa basılıp Arap Vilayetlerinde dağıtılan 'Ummü'l-Kura' adlı kitapta yer alan Osmanlı ve Türk karşıtı ifadelerin bir kısmı şunlardır;¹⁰

'Sultan Selim, Âl-ı Abbasi'ye zulmetti. Sultan Selim Şark'ta Arapları katlederken, İspanyollar da Endülüs'te onları ihrak ediyordu (yakıyordu)'. Sayfa. 169. 'Osmanlılar, Yemen'i tahkîr ettiler, şimdiye kadar on milyon Müslimîn birbirini katletti, hatta bir defa Sana'da ve Zübeyde'de Müslümanlar Bayram namazı kılarken, Osmanlı askeri onlara bağı etti (saldırdı)'. (Sayfa 170).

'Sultan Mahmut, Fransa'nın kisvesini (giyimini) aldı ve devlet ricâline o kisve'yi giydirdi'. Sayfa. 170. Sultan Mecid, faiz ve şarabın mubâh olmasını ve hudud-ı şeri'yye'nin iptâlini idâre-i mülkü teyit eden ahvâlden a'd etti'. Sayfa. 170. Osmanlı Padişahlarının hayat-ı siyasiyelerini temdîd (uzatmak) için bir Halife-i Kureyşî üzerine içtimâ etmekten başka vesile yoktur'. (Sayfa 175-176).

⁸Ayrıntılı bilgi için bakınız; Kayalı, age. M. Derviş Kılınçkaya, *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin doğuşu ve Suriye*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2004). Zeine N. Zeine, *Türk-Arap ilişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin doğuşu*, Çeviren: Emrah Akbaş, (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2003), 40.

⁹ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) *Dahiliye Nezareti, Mesail-i Siyasiye (BOA. DH-SYS) Dosya Numarası/Gömlek Numarası 58/6, 26 Haziran 1912 (1330 Recep 11)*.

¹⁰ BOA, aynı belge.

'Arapları Halifesiz, Din'i merci'siz, Müslümanları kör, sağır ve mürşitsiz bırakan Türkler değil midir?. Endülüs'ü mübadele, Hindi müsâhele ile terk eden, Asya memâlik-i cesîmesini Rusya'ya teslim, Afrika-yı İslamiyye'yi terk eden Türkler değil midir?. Türklerin Şark'ta yağma kârlıkları cihat ve muharebe-i diniyye nevinden olmayıp, şimâl (kuzey) barbarlarının gârâtı kabîlindedir'. (Sayfa 175–176).

II. Meşrutiyet sonrasında, bazı Arap gazetelerinde, Osmanlılar, Türkler ve Hilafet karşıtı yayınların yer aldığı bölümler aşağıdaki Tablo'da sunulmuştur.¹¹

Gazete'nin İsmi	Tarihi	Sayısı	İçeriği
El-Muktebes	1909	43	Türkler, hükümetlerini Arap hükümetlerinin enkazına binâ-ü tahkîm ettikleri için, her Arap'ın fikrine Hilâfet-i Arabiyye'nin sirayetiyle, mehâlik-i âtiyeden (gelecek tehlikelerden) korkarlar. Bu hainlerin desiselerine mebnîdir. Araplar, haklarını hazm -ekl- edenlere (yiyenlere) karşı kemâl-i şiddet-ü metânetle mukavemet etmek isterlerse, evvelâ Arap sonra Osmanlı olduklarını bilsinler.
El-Muktebes	1909	63	Emr-i Hilâfet (Hilafet Meselesi), devlet-i Abbasiyye evâil-i hükümetinden beri, Millet-i İslamiyye'nin başına azîm belâlar celb ettirdiği gibi, şurutunu da (şartlarını) kaybetmiştir. Nâs (halk) için en hayırlı rabîta, rabîta-i vataniyedir (vatan bağıdır). Bu günlerde ashab-ı türühtattan (anlamsız düşünce sahiplerinden) başka bir kimsenin Hilâfet itikadında bulunamayacağı, ukalâ-i Müslimîn i'ndinde (akıl sahibi Müslümanlar arasında) muhakkaktır.
El-Muktebes El-Mufid	1909	71	Hükümet-i Osmaniye zâten Tatar kavminden müteşekkil bir hükümettir. Salatîn-i Osmaniye'nin asılları Cengiz ve Hülâgu muharribin-i medeniyet-i Arabiyye misillü (Arap medeniyetini tahrip edenler gibi) Tatar nesline mensuptur. İşleri güçleri sefk-i dimâ (kan dökmek) olan bir takım barbar ümerâdır. Ne u'mrânın resmini ve ne maarifin veznini bilmezler.

Fransa, Suriye'de bu tür yayın yapan gazetelere para yardımıyla bulunmakta idi, hatta Birinci Dünya Savaşı başladıktan kısa bir süre sonra, bölgede Fransız çıkarları doğrultusunda yayın yapacak yeni gazeteler çıkarmak için de arayışa başlamıştı.

¹¹ BOA, *Dahiliye Nezareti, Mesail-i Siyasiye (BOA. DH-SYS)*, Dosya Numarası/Gömlek Numarası 58/6, 26 Haziran 1912 (1330 Recep 11).

24 Ekim 1914 tarihinde, Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi Bompar, Şam Fransız Konsolosuna gönderdiği bir yazıda, Şam'da Arap bir yazı işleri müdürü idaresinde Arapça bir gazete çıkarmanın maliyetini sormuştur. Şam'ın Fransız Konsolosu tarafından gönderilen cevapta ise, bu dönemde gazete çıkarmanın kapatılma riski taşıdığını, bunun yerine aylık 150-200 Frank ile, Fransız çıkarları doğrultusunda dergiler çıkartıp, gizlice bölgede dağıtmak, daha iyi bir uygulama olacağını bildirmiştir.¹²

Fransızların bu tür mali destekleri sonucunda, 'El-İhvân, El-Nasr, Zahletü'l-Günah, El-Sebât, Rua ve El-Merâkip' gibi gazeteler, Arap milliyetçiliği ile birlikte, yayınlarında Fransız çıkarlarına da açıkça hizmet etmekte idiler.¹³ Benzer beklentilerle, İngiltere Dışişleri Bakanlığı da, Arapça yayınlanan *Kevâkib*, *Hakikat* ve *Mukaddem* adlı gazetelere para desteğinde bulunmuştur.¹⁴

2- Suriye, Lübnan ve Filistin'de Siyasi ve Ekonomik Propaganda Faaliyetleri Yürütmek

II. Meşrutiyet sonrasında sömürgeci Avrupa devletleri, Osmanlı Arap vilayetlerinde, gerek Arap casusları ve gerekse bizzat kendi elemanları vasıtasıyla, Osmanlı Devleti aleyhine siyasi ve ekonomik propaganda faaliyetleri yürütmüşler ve Arapları Osmanlı devletine karşı kışkırtmaya ve yanlarına çekmeye çalışmışlardır.

İngiliz, Fransız ve İtalyan istihbarat elemanları, bazen Müslüman din adamı kıyafeti ile, bazen de yabancı bilim adamı, araştırmacı, arkeolog, tüccar, turist ve ziyaretçi olarak Araplar arasında dolaşarak, bir taraftan bölgede bulunan Osmanlı askeri kuvvetleri ve halkın sosyal, siyasi, dini ve ekonomik yapısı hakkında bilgiler toplamakta, diğer taraftan da Osmanlı Devleti aleyhine olumsuz, İngiltere, Fransa ve İtalya lehine de olumlu siyasi ve ekonomik propaganda yapmakta ve halkın bu tür girişimlerine olan tepkilerini ve Osmanlı Devleti'ne olan bağlılıklarını tespit etmeye çalışmakta idiler.

14 Nisan 1912 tarihinde Sadaret dairesinden, Dahiliye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda, Gazze Araplarını, Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmak üzere, Mısır'dan bölgeye bir şeyhin gittiği ve Gazze Belediye Başkanı Said Efendi'nin Suriye ve Filistin'in Mısır'a ilhak edilmesi yönünde beyanatta bulunduğu bilgilerin geldiği bildirilmiştir. Yazıda alınan bilgilerin araştırılması ve Mısır'dan gelen kişinin tespit edilmesi ve gereken tedbirlerin alınması istenmiştir.¹⁵

28 Haziran 1912 tarihinde, Suriye Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifreli telgrafta, Gor Vadisi, Bisân ve Benat Yakup Köprüsü etrafında Arap kıyafetleri ile dolaşan İtalyan veya Mısırlı altı kişinin, bölgedeki halkı ve aşiretleri 'Devlet aleyhine isyana ve İngiliz himayesini kabule teşvik-ü iğvâ etmekte olduklarını' bildirmiştir. Telgrafta, söz konusu kişilerin Ariş yolu ile Akabe'ye, oradan da Kerek ve Kudüs taraflarına gidecekleri yönünde

¹² Ömer Osman Umar, *Osmanlı yönetiminde ve Fransız Mandası döneminde Suriye'de Arap Bağımsızlık Hareketleri, 1908-1938*, (Fırat Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 1999), ss. 55-56.

¹³ Ae,s. 56.

¹⁴ Ae,s. 63.

¹⁵ BOA, *Dahiliye Nezareti, Mesail-i Siyasiye (BOA. DH-SYS)* Dosya Numarası/Gömlek Numarası 86/1, 14 Nisan 1912 (1328 Nisan 1).

haber aldıklarını, bunların tutuklanması için gerekli girişimlerde bulduklarını ve Beyrut ile Kudüs-i Şerif Mutasarrıflıklarına da malumat verdiklerini beyan etmiştir.¹⁶

02 Temmuz 1912 tarihinde, Suriye Jandarma Alay Komutanlığı'ndan İstanbul'a gönderilen şifreli telgrafta ise, bölgede İtalya ve Fransa'nın adamları olarak tutuklanmış oldukları iki kişinin, Suriye Cebel-i Dürüz'ün Necran köyünde Ulema kıyafetinde ahaliye hitap ettikleri ve köyleri dolaştıklarını ve 'Fransa Hükümeti her bir feddan başına bir Lira ve koyun başına bir Kuruş aldığı halde, Devlet-i Osmaniye'nin sizden almakta olduğu meblağ, bir nevi zulüm olduğu yolunda bir takım telkinât-ı fesâdiyyede' bulduklarını ve Arap köylülerini Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtmaya çalıştıkları bildirilmiştir.¹⁷

İşin ilginç tarafı, Fransa lehine propaganda yapan bu kişiler hakkında yapılan tahkikat sonucunda, bunların Muhammed bin Ruvvab ve Ahmed İbrahim isiminde Cezayirli Araplar oldukları ve Mısır'ın Port Sait şehrinde bulunan İtalya Konsolosluğu tarafından görevlendirildikleri, İtalya Konsolosu ile bağlantılarını da Port Sait'te ikamet eden Mizban El-Mağribi ile İskenderiye'de ikamet eden Hacı Muhammed bin Ahmed El-İ'dan adlı kişiler vasıtasıyla sağladıkları bildirilmiştir.¹⁸

1913 senesinin Mayıs ayında, Havran köylerini dolaşan Pulsı isiminde bir Fransız Cizvit rahip ile Hori İbrahim isiminde Rum Katolik bir papazın, bölge halkına, Osmanlı Devleti'nin zor durumda olduğunu, on gün sonra Osmanlı hükümetinin yıkılacağını ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'nden alacağı olan 3. 5 milyar Frank karşılığında, Suriye'yi Osmanlı Devleti'nden satın aldığını bildirmişler ve Osmanlı memurlarına itaat etmemeleri ve vergi vermemeleri yönünde telkinlerde bulunmuşlardır.

Kırsal bölgelerde, politikadan uzak ve sıradan Arap köylüler arasında bu tür propaganda faaliyetleri yürüten sömürgeci Avrupalılar, okuma yazma bilen ve siyasi gelişmeleri yakından takip etmeye çalışan şehirli Araplar arasında ise, Türklerin, Suriye'yi ve Arapları para karşılığında Fransa'ya sattığını yaymakta ve Araplar arasında Türklere karşı nefret tohumları ekmeye çalışmakta idiler.

3- Irak'ta Dini Hizmetler Sunarak, Şiileri Kazanmaya Çalışmak:

XVII. yüzyıldan itibaren Irak'ta var olan İngilizlerin iktisadi menfaatleri, XIX. yüzyılda hızla artmaya başlamıştır. Bu menfaatlerinin yüzyılın sonlarına doğru Bağdat-Berlin Demiryolu projesi ile Almanların tehdidi altına girmesi, İngilizlerin Irak'ı ele geçirme planlarını hızlandırmıştır. Bu bağlamda İngilizler, bir taraftan bölgede Arapçılık fikrini desteklerken ve Arap siyasi şahsiyetlerini örneğin Basra Mebusu Talip El-Nakip'i yanlarına çekmeye çalışırken, diğer taraftan da yerli halkı kazanmak için, çoğunluğunu Şii Arap

¹⁶ BOA, *Dahiliye Nezareti, Mesail-i Siyasiye (BOA. DH-SYS) Dosya Numarası/Gömlek Numarası 27, 2/2, 28 Haziran 1912 (1328 Haziran 15).*

¹⁷ Aynı hususla ilgili, 02 Temmuz 1912 tarihinde, Suriye Valisi tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen bir başka şifreli telgrafta ise, yaklaşık iki hafta önce Havran ve Kerek Firas ahalisini ve bölgedeki Arap aşiretlerini Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtmaya çalışan turist ve yabancı kıyafetinde bazı şahısların tutuklanmasından bahsedilmektedir. BOA, *Dahiliye Nezareti, Mesail-i Siyasiye (BOA. DH-SYS) Dosya Numarası/Gömlek Numarası 27, 2/5, 02 Temmuz 1912 (1328 Haziran 19).*

¹⁸ BOA, aynı belge.

aşiretlerinin oluşturduğu orta ve güney Irak bölgesinde ve Kazımiyye, Necef ve Kerbela gibi Şiiilerin kutsal beldelerinde yeni uygulamalar başlatmışlardır.

İngilizler, Hindistan Şiiilerinin her yıl düzenli olarak, Necef ve Kerbela'da Şii Müçtehit İmamlar aracılığıyla, kutsal beldelerin bakım ve onarımında kullanmak, talebe ve yoksullara dağıtmak üzere göndermiş oldukları zekat ve vakıf paralarına el atarak, II. Meşrutiyet sonrasında doğrudan Konsoloslukları aracılığıyla dağıtmaya ve bu yolla Irak'ta Şiiiler üzerinde dini ve siyasi etkinlik kurmaya çalışmışlardır. 27 Temmuz 1912 tarihinde Bağdat Valisi tarafından, Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda; 'öteden beri mahalli ulema ve müçtehitleri vasıtasıyla tevzi olunan sadaka akçesinin, İngilizler siyasetine hâdim olmak üzere, şart-ı vâkıf hilâfında' bu sene İngiliz Konsolosu tarafından dağıtılmaya başlandığı bildirilmiştir.¹⁹ Bu husus yaklaşık üç ay öncesinde, merkezde Osmanlı makamları arasında gündeme gelmiş ve bu konu hakkında 01 Mayıs 1912 tarihinde Dahiliye Nezareti, Muhaberâtı Umumiye Dairesi tarafından, Hariciye Nezaretine gönderilen 'Irak'ta İngilizler, Vesika-i Hindiyeye; Hayır için mi?, Siyaset için mi?' başlıklı bir raporda, şu tespitlere yer verilmiştir;

'Avrupa devletleri, hususuyla İngilizler, memalik-i İslamiye'de müste'merât (sömürgeler) edinmek için vesâit-i a'dîdeye müracaattan (çeşitli yollara başvurmaktan) hâli kalmıyorlar. Bu âmâle muvâfık olmak (bu amaca ulaşmak) emrinde en ziyâde itinâ ettikleri şey, hediye veyahut hayır-ü hasenât namı altında bezl-i nukud (para harcamak) ile celb-i kulub etmek (kalpleri kazanmak) ve nihâyet bu suretle takviye-i nüfuz eylemektir'.

'İngilizler, Irak-ı Osmâniye a'tf-ı enzâr-ı ihtirastan ve oralarda bir devlet-i müste'mera (sömürge devleti) olmak üzere temhîd-i esbattan (gerekçeleri oluşturmaktan) keff-i nazar etmedikleri (yüz çevirmedikleri) gibi, bu arzularına vusul için nihâyet hayrât-ü hasenât namı tahtında (adı altında) Vesika-i El-Hindiyye'nin taksimine teşebbüs ettiler'.

İngiltere'nin 'Bağdat Konsoloshânesi vesâtatıyla, Necef ve Kerbela ulemasına taksim edilmesi vasiyet olunan bu meblağ, Necef'te merhum Şeyh Murtaza El-Ansari ile Kerbela'da Ali En-Naki' arasında taksim edilmiş idi. 'Necef ve Kerbela fukarasına İngiliz Konsoloshâneleri vesatıyla tevzi' edilecek revâtib-i şehriye'nin (aylık maaşların) mukassimler (paylaştırcılar) tarafından defterlerinin tanzimiyle Konsoloshâlere verilmesi usul ittihâz edilmiş ve artık fukara-ü muhtacînin melâz-ı yegânesi (tek sığınağı) olarak tanınmaya başlanan İngiliz Konsoloshâneleri, nüfuz-ü müdâhalelerini artırdıkça artırmışlardır'.

'İngiliz Konsoloshânesi, Necef ve Kerbela'daki iki Müçtehit'e verilen ve müçtehidin-i merkuma marifetiyle güya fukaraya taksim edilen nukudün (paranın), ahâli üzerinde husule getirdiği tesiri derk-ü takdir ettiğinden, mukassimlerin a'dâdını (paylaştırcıların sayısını) artırmış ve her müçtehide şehri (aylık) beş yüz (500) Rupiye verilmek üzere, iki mukassimi, yirmiye iblâğ etmiştir'.

'Nihayet, İngiliz memurları ile tebaa-i Osmaniye ve İraniye'den ve burada isimlerini zikretmek istemediğim bazı kesândan müretteb (kimselerden oluşan) bir heyet teşekkül ederek, güya tahrir-i nüfus eder gibi, mahalle mahalle gezmekte, kadın erkek herkesin halini sorup, ianeler tevzi' etmekte ve muavenetinde buldukları (yardım ettikleri) ahaliye, İngiltere hükümetine te'yid-i devlet ve nusretine dualar etmelerini emr eylemektedirler'.

¹⁹ BOA, Hariciye Nezareti, Mesail-i Siyasiye (BOA. HR-SYS) Dosya Numarası/Gömlek Numarası 91-5/1, 27 Temmuz 1912 (1330 Şaban 14).

'Necef-i Eşref gibi bir mahalde, müteaddit defalar bu iane tevzi'i (dağıtım) sırasında müçtemi'inin (toplananların) resimleri alınmıştır. Kerbela'da ise Konsolosun muvaffakiyeti arttıkça, ihtirası da artmıştır. Çok defa ahval-i siyasiyye'ye gayr-i vâkıf İraniler, Konsoloshâne etrafında toplanıp, Hükümet-i Mahaliyye'nin (Osmanlı bölge valilerinin) üzerlerinden ref-i mezalimini ve kendilerine ianatta bulunmasını temenni etmişlerdir'.

'Avrupa devletleri, mamâlık-i İslamiyye'de müste'merât (sömürge) sahibi olmağa ancak böyle teshîr-i kulub ile (kalplerin kazanılmasıyla) nail oldular. Memleketlerde ihtilaller husule (karışıklar meydana) getirmeye, tevsî'-i ticaret ve takviye-yi nüfuz ile muvaffak oldular. İngilizler de, Almanların Bağdat Şimendiferi imtiyazını aldıktan sonra, bu hususa bütün bütün hasr-ı nefis ettikleri bildirilmiştir.

Son olarak raporda, yabancıların bu girişimleri karşısında, şayet hükümet acil olarak gerekli olan tedbirleri almadığı takdirde; 'nedâmetin müfit (pişmanlığın faydalı) olmadığı bir zamanda, hükümet nedâmet' edeceği bildirilmiştir.²⁰

4-Arabistan'da Para ve Silah Yardımı Yaparak, Ayaklanmaları Teşvik Etmek

İngiltere ve İtalya gibi sömürgeci devletler, II. Abdülhamit döneminden itibaren Arap yarımadasının birçok bölgesinde zaman zaman Osmanlı Devleti'ne karşı başkaldırıda bulunmuş olan kabile reislerine ve dini liderlere, para ve silah yardımı yaparak kendi yanlarına çekmeye çalışmışlar ve bir bakıma Osmanlı Devletine karşı isyanlarını finanse etmişlerdir.

Yemen'de İmam Yahya ve Asir'de Seyyit İdrisi'nin çıkarmış oldukları isyanlar ile Osmanlı Devleti'ne uzun süre büyük sıkıntılar yaşatmışlardır. II. Meşrutiyet sonrasında özellikle Trablusgarb Savaşı sırasında, İmam Yahya'nın İstanbul'a göndermiş olduğu bir telgrafla Osmanlı Devleti yanında yer aldığını ve her türlü katkıyı sağlamaya hazır olduğunu beyan etmesi üzerine²¹, yapılan görüşmeler neticesinde kendisiyle bir barış anlaşması akdedilmiştir.

Asir bölgesinde kendisini Mehdi ilan eden ve Müslümanları, Osmanlı Devleti'ne karşı başlatmış olduğu isyana katılmaya davet eden İdrisi ise, Trablusgarb Savaşı'nda bile, İtalyanlar ile işbirliği içinde olmuş ve Osmanlı birliklerine yeni saldırılar düzenlemiştir.²²

İtalya'dan para ve silah yardımı alan İdrisi'ye karşı, İmam Yahya ile yapılan anlaşmanın giriş kısmında 'İdrisi'nin bir takım hafî (gizli) maksatlar altında ecaniple (yabancılarla) ittifak akdettiği' kesin delillerle tespit edildiği zikredilmiştir.²³

²⁰ BOA, *Hariciye Nezareti, Mesail-i Siyasiye (BOA. HR-SYS) Dosya Numarası/Gömlek Numarası 91-6/71, 1 Mayıs 1912 (1328 Nisan 18).*

²¹ İmam Yahya, göndermiş olduğu telgrafta, İslam düşmanlarının Trablusgarp'a saldırıları karşısında, kendisi ile birlikte Allah uğruna, emrindeki yüz bin savaşçı ile birlikte Osmanlı Devleti emrinde savaşa katılmaya hazır olduğunu beyan etmiştir. Sinan Marufoğlu, agb, s. 10. Ayız bin Hazzam El-Ruki, *Hurub El-Balkan ve'l-haraketü'l-Arabiyye fi'l-Maşrik El-Arabi, 1912-1913*, (Mekke: Merkez buhus El-dirasat El-İslamiyye, Camiat Ummu'l-Kura, 1996), s. 97.

²² Kayalı, age, s. 185.

²³ Mahmut Nedim Bey, *Arabistan'da Bir Ömür*, derleyen; Ali Birinci, (İstanbul: İsis Yayıncılık, 2001), s. 136.

İdrisi'ye İtalya tarafından sağlanan silahlar, genellikle İtalyan sömürgeci olan Kızıldeniz'in güneybatı kısmında, Yemen karşısında yer alan Somali ve Eritre'den kaçakçılar vasıtasıyla sağlanmakta idi. Bu hususta, Osmanlı Devleti'nin son Yemen Valisi olan Mahmut Nedim Bey'in yazmış olduğu hatıratında, İtalyanları kastederek; 'Trablusgarb harbinde başımıza belâ ettikleri, para, silah, mühimmat ve bin bir vaatle aleyhimize' ayaklandırdıklarını yazmış ve 'Yemen'de istediğimiz sükûn ve huzuru tesis edebilmek için vâki gayretlerimizi mütemadiyen sektedar eden, karşımızdaki -İtalya- müstemlekelerden Yemen sahillerine gece gündüz gelen kaçak silah ve cephanenin' neden olduğunu bildirmiştir.²⁴

İngilizler, Necid bölgesinde uzun zamandan beri, Arabistan'da hakimiyet kurmak isteyen ve bu uğurda Hail'de Osmanlı taraftarı İbnürreşid'e, Hicaz'da Osmanlı Devleti'ne ve Mekke Şeriflerine karşı silahlı mücadele veren, Vahhabi hareketinin siyasi lideri Emir Abdülaziz bin Al-Suud'u, II. Meşrutiyet sonrasında yanlarına çekmeye çalışmışlardır.

Osmanlı Devleti, İngilizlerin bu yöndeki girişimlerini boşa çıkarmak için, Trablusgarb Savaşı'nda Osmanlı Devleti yanında yer aldığı ve sadakatini bildiren Emir Abdülaziz bin Al-Suud²⁵ ile 1914 senesinde bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma ile birlikte, Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmaları kaydı ile, Necid Valiliği ve Kumandanlığı Emir Abdülaziz'e ve kendisinden sonra erkek evlatlarına verilmiştir.²⁶

1914 senesinde I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin de Almanya yanında yer alması ile birlikte, İngiltere ve Fransa, Osmanlı Arap vilayetlerine yönelik saldırılar başlatmış ve Arapları artık açıkça Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaya davet etmişler veya en azından bu savaşta Osmanlı devletinin Cihad-ı Ekber çağrısına uymamaları ve tarafsız kalmaları hususunda uyarılarda bulunmuşlardır.

İngilizler, Suriye bölgesinde uçakla halka dağıtmış oldukları bildiriler ile, Araplara dost olduklarını, bu savaşta kendilerine yönelik Araplardan düşmanca bir tavır görmedikleri müddetçe, bu dostluklarının artarak devam edeceğini bildirmişlerdir.²⁷ Basra Körfezi'nde bulunan İngiliz Büyükelçisi'nin, Basra Körfezi ve Irak Arap aşiret şeyhlerine yönelik yayınlamış olduğu Arapça bir duyuruda ise, İngiltere'nin şimdiye kadar devamlı olarak Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldığı ve Rusya'ya karşı verilen Kırım Savaşı'nda bu tutumunu ortaya koyduğunu, ancak son zamanlarda Osmanlı Devleti'nin Almanlarla işbirliği yaparak, bölgedeki İngiliz menfaatlerine karşı bir tavır içerisine girdiğini ve son olarak Almanlar tarafından İngiltere'ye karşı başlatılan savaşa katıldığını, İngiltere hükümetinin de Osmanlı Devleti'ne savaş açmak mecburiyetinde kaldığını beyan etmiş ve Osmanlı Devletini kastederek;

'Müslümanların hâfız ve hâmisî iddiasında bulunan bu zalama (zalimler) ile İslamların mukadderatının ne gibi vartalara (çıkılmazlara) uğrayacağını te'emmül etmek,

²⁴ Ae, ss. 122-123.

²⁵ Emir Abdülaziz bin Al-Suud, 05 Ekim 1911 tarihinde, Osmanlı Sadaret Makamına göndermiş olduğu telgrafta, İtalya'nın Trablusgarb'a olan saldırısını kınamakta, emrindeki Necid bölgesindeki kabileleri ile birlikte, Osmanlı Devleti'nin hizmetinde olduğunu, İslam düşmanlarına karşı verilen bu savaşta her türlü katkıyı sağlamaya hazır olduğunu bildirmiştir. El-Ruki, age, s. 96.

²⁶ 12 Maddeden oluşan ve dönemin Basra Valisi Süleyman Şefik ile Emir Abdülaziz bin Al-Suud arasında imzalanan bu anlaşmanın tam metni için bakınız; Sinan Marufoğlu, *Necd ve'l-Hicaz fi el-vesaik el-Osmaniye*, (Beyrut: Dar el-Saki, 2002), ss. 127-129.

²⁷ Ömer Osman Umar, age, s. 82.

umûm şeyhlerin vazifesi olmalıdır. Müslümanlar ancak Allah sübhânehü ve tealâ hazretlerinin hıfz-ü himâyesine muhtaçtır. Devlet-i Osmaniye tarafından ika' (verilen) zulüm ve teaddiyi tecrübe etmiş olan bilâd-ı Arap şeyhlerine hafı (gizli) olmadığı üzere, birçok zamandan beri, Osmanlılarla Araplar arasında tehaddüs eden (meydana gelen) muhalefetten dolayı, nefislerini Türklerin tasallutundan tahlis (kurtarmak) için, çalışarak bazıları istiklallerini istirdat eylemişler ve bazıları da Türk hükümetine karşı hâl-ı isyân-ü adâvette kalmış' olduklarını bildirmiştir.

İngiltere, aynı duyuruda, Arap şeyhlerine seslenerek; *'umûm Haliç-i Acem şüyuhuna (Basra Körfezi şeyhlerine) malum olsun ki, İngiltere Devlet-i behiyyesi, dîn-i İslam'a ebeden mütearrız ve muhâlif değildir. Ancak emelimiz, bilâd-ı Arabiyye'de sulh-ü emânın devamına ve İngiltere ile ittifak ve râbıtâ-i sadâkatin teşdîdine matuftur. ... İngiltere hükümetinin sizden matlabı (isteği), yerlerinizde emn-ü sükûnetin muhafazasıdır bazı cahillerin sükûnet-i mahaliyye ve İngiliz masâlihına (çıkarlarına) muzır harekette bulunmalarına meydan verilmemesi lâzımdır ... kezâ bazı cahillerin, cühhâlin cihat'a davet telkinâtına havale-i sem' (kulak vermemesi), itibâr-ü iltifât etmemeleri' istenmiş ve son olarak 'diyânete katiyen dokunulmayacaktır, zira İngiltere devletince bil-cümle edyân (dinler) mahfûz-ü muteberdir. Yegâne maksadımız ricâl-i mütekebbire ile zâlimlerin isti'salı (ortadan kaldırılması)' olduğunu bildirmiştir.²⁸*

Son olarak, Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu anlaşma ile, Al-Suud'tan ümidini kesen İngilizler, Hicaz'da II. Meşrutiyet sonrasında İttihatçılar tarafından Mekke Şerifi olarak tayin edilen Şerif Hüseyin'e yönelmişlerdir. 02 Temmuz 1915 tarihinden itibaren İngiltere'nin Mısır Komiseri Henry Macmahon ile Şerif Hüseyin arasında yapılan yazışmalar ve müzakereler sonucunda, savaş sonrasında kurulacak olan Arap devletinin Halifesi olarak kabul edilmesi karşılığında, İngilizlerin para ve silah yardımı ve başta Lawrence olmak üzere, özel olarak yetiştirmiş oldukları istihbarat elemanlarının da bizzat katılımıyla, Hicaz ve Suriye'de Arapları Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırmayı başarmışlardır.

Irak'ta ise, İngilizlerin bütün girişim ve çağrılarına rağmen, Araplar, Kürtler gibi, Osmanlı devleti yanında yer almışlar ve Şii İmamlar da aşiretleri İngilizlere karşı, Osmanlı Devleti'nin ilan etmiş olduğu Cihad-ı Ekber davetine icabet etmeye ve savaşa katılmaya çağırılmışlardır. Bu çağrıya icabet eden Irak aşiretleri, 1916 senesinde meydana gelen Kutu'l-Amara kuşatmasında Osmanlı Ordusu'nun sağlamış olduğu büyük askeri zaferde önmeli katkılar sağlamışlardır.

SONUÇ

Büyük ölçüde Osmanlı arşiv kayıtlarına dayanarak ele aldığımız bu çalışmada, II. Meşrutiyetten I. Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi sömürgeci Avrupa devletlerinin, Osmanlı Arap vilayetlerinde yürütmüş oldukları siyasi faaliyetlerini tespit etmeye çalıştık.

II. Meşrutiyet sonrasında, Osmanlı toprakları üzerinde pay kapma hesapları yapmaya başlayan bu sömürgeci devletler, Arapları kendi yanlarına çekme ve Osmanlı Devleti'ne karşı

²⁸ Cavit Paşa, *Irak Seferi ve İttihat Hükümetinin Hayâlât-ü Cehâlet-i Siyasiyyesi*, (İstanbul: Müdâfaa Matbaası, 1334), ss. 13-17.

tahrik ve kışkırtma yönünde büyük bir gayret içine girmişlerdir. 1911 senesinde meydana gelen Trablusgarb ve ardından patlak veren Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında ise, bu faaliyetlerine hız vermişlerdir.

Sömürgeci Avrupa devletleri, Suriye, Lübnan, Filistin, Irak, Necd, Hicaz ve Yemen gibi Osmanlı Arap Vilayetlerinde, her vilayetin sosyal ve dini yapısına göre farklı yöntemlerle yürütmüş oldukları görülmüştür. Bu sömürgeci devletlerin, Arap matbuatında Türkleri ve Osmanlıları karalayarak, Suriye, Lübnan ve Filistin'de tacir, turist, Müslüman ve Hıristiyan din adamları kıyafetleri ile dolaşan casusları vasıtasıyla, siyasi ve ekonomik propaganda yaparak, Irak'ta dini hizmetler sunarak, Şiiileri kazanmaya ve Arabistan'da para ve silah yardımı yaparak, askeri subaylar göndererek ve siyasi vaatlerde bulunarak, Arapları ayaklandırmaya çalıştıkları tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

I- BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ:

BOA, DH-SYS (*Dahiliye Nezareti, Mesail-i Siyasiye*), Dosya Numarası/Gömlek Numarası 58/6, 1330 Recep 11.

BOA, DH-SYS (*Dahiliye Nezareti, Mesail-i Siyasiye*) Dosya Numarası/Gömlek Numarası 86/1, 1328 Nisan 1.

BOA, DH-SYS (*Dahiliye Nezareti, Mesail-i Siyasiye*) Dosya Numarası/Gömlek Numarası 27, 2/2, 1328 Haziran 15.

BOA, DH-SYS (*Dahiliye Nezareti, Mesail-i Siyasiye*) Dosya Numarası/Gömlek Numarası 27, 2/5, 1328 Haziran 19.

BOA, HR-SYS (*Hariciye Nezareti, Mesail-i Siyasiye*) Dosya Numarası/Gömlek Numarası 91-5/1, 1330 Şaban 14.

BOA, HR-SYS (*Hariciye Nezareti, Mesail-i Siyasiye*) Dosya Numarası/Gömlek Numarası 91-6/71, 1328 Nisan 18.

II- KİTAP, MAKAL VE BİLDİRİLER:

CAVIT PAŞA. *Irak Seferi ve İttihat hükümetinin hayâlât-ü cehâlet-i siyasiyesi*, Müdâfaa Matbaası, İstanbul, 1334.

EL-REYYİS, Riyad N. *Osmanlı'nın Çöküş Döneminde Arap Casusları*, Çeviren; D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2006.

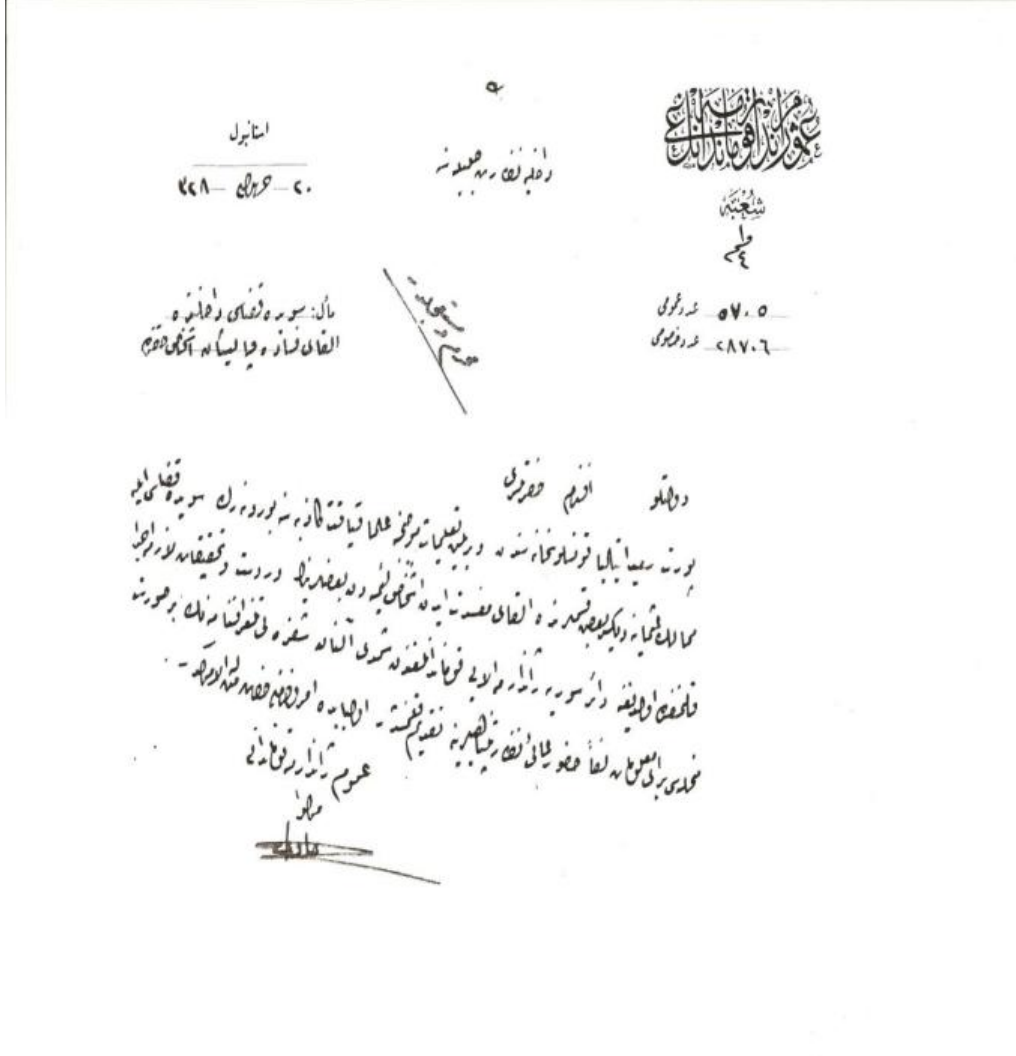
EL-RUKİ, Ayız bin Hazam. *Hurub El-Balkan ve'l-haraketü'l-Arabiyye fi'l-Maşrık El-Arabi, 1912-1913*, Merkez buhus El-dirasat El-İslamiyye, Camiat Ummu'l-Kura, Mekke, 1996.

KAYALI, Hasan. *Jön Türkler ve Araplar, 1908-1918*, Çevire; Türkan Yöney, Tarih Vakfı Yurt Yayınlar, İstanbul, 1998.

- KILIÇKAYA, M. Derviş. *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin doğuşu ve Suriye*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004.
- KURŞUN, Zekeriya. *Yol Ayrımında Türk-Arap ilişkileri*, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1992.
- MACFIE, A. L. *Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923*, Çevirenler; Damla Acar, Funda Soysal, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.
- MAHMUT Nedim Bey. *Arabistan'da Bir Ömür*, derleyen; Ali Birinci, İsis Yayıncılık, İstanbul, 2001
- MARUFOĞLU, Sinan. "Balkan Savaşları Sırasında Arapların Tutumu, 1912-1913", *XV Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 11-15 Eylül-2006.
- MARUFOĞLU, Sinan. *Necd ve'l-Hicaz fi el-vesaik el-Osmaniye*, Dar el-Saki, Beyrut, 2002.
- UMAR, Ömer Osman. *Osmanlı yönetiminde ve Fransız Mandası döneminde Suriye'de Arap Bağımsızlık Hareketleri, 1908-1938*, Fırat Üniversitesi, yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 1999.
- SHAW, Stanford J. -Ezel Kural Shaw. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, II. Cilt, Türkçesi; Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul, 1983.
- ZEINE, N. Zeine. *Türk-Arap ilişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin doğuşu*, Çeviren: Emrah Akbaş, Gelenek Yayınları 40, İstanbul, 2003.

EKLER

BELGE -1-

İtalya'nın Port Sait Konsolosluğu tarafından görevlendirilen casusların, Müslüman Ulema kıyafeti ile Süveyde Kazası'nda ve başka bölgelerde dolaştıkları ve halkı Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmaya çalıştıklarına dair, Umum Jandarma Kumandanı tarafından Dahiliye Nezareti'ne gizli ve acil kodu ile gönderilen 20 Haziran 1328 (03 Temmuz 1912) tarihli yazı.

BELGE -2-

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

سورة ولاتنج كاه شعوه

دو نایک نعلی عرصه اولنا هانی سخته عرب قبا فتح انا لبا به ویا مری اولد قاری نضونه
 اولوب عور وادین و بیاه و جسر نایک بعضوبه جزلرینی کولاسته رده عاری دولت
 علیه عصیان و افکار همایستی قبوله فتویه و اغوا اجمکده اولد قاری و عرسبه طریضیه
 عقبه و اورا ده چ کرک و قدسین جزلرینه کیج جکلری بوکونه و ضیضه الحسد و جورانه
 و مجبورده حکومتلریم کوره و کفرجه نام لرجه تعصب و تقبیله و دور و سته ابطلرینه ساحت
 نقلیه یعنی تمایر لایم اغوا زیمه نسو بلاندرینه بیاه و یریلیرک و روستلری کرک نعلونه
 تبلیغ ابد لکه ده صدره کیفیت یروق و لایله قدس سیریف شرفلغه و ضی معلومان و لیره
 اولدینی عرصه اولنوسه راه همراه
 ۱۶ و ۱۷

دالی
ناظم

ای مکتوبه سینه

اولدی ندر اضا ندر برکه ده تحریه

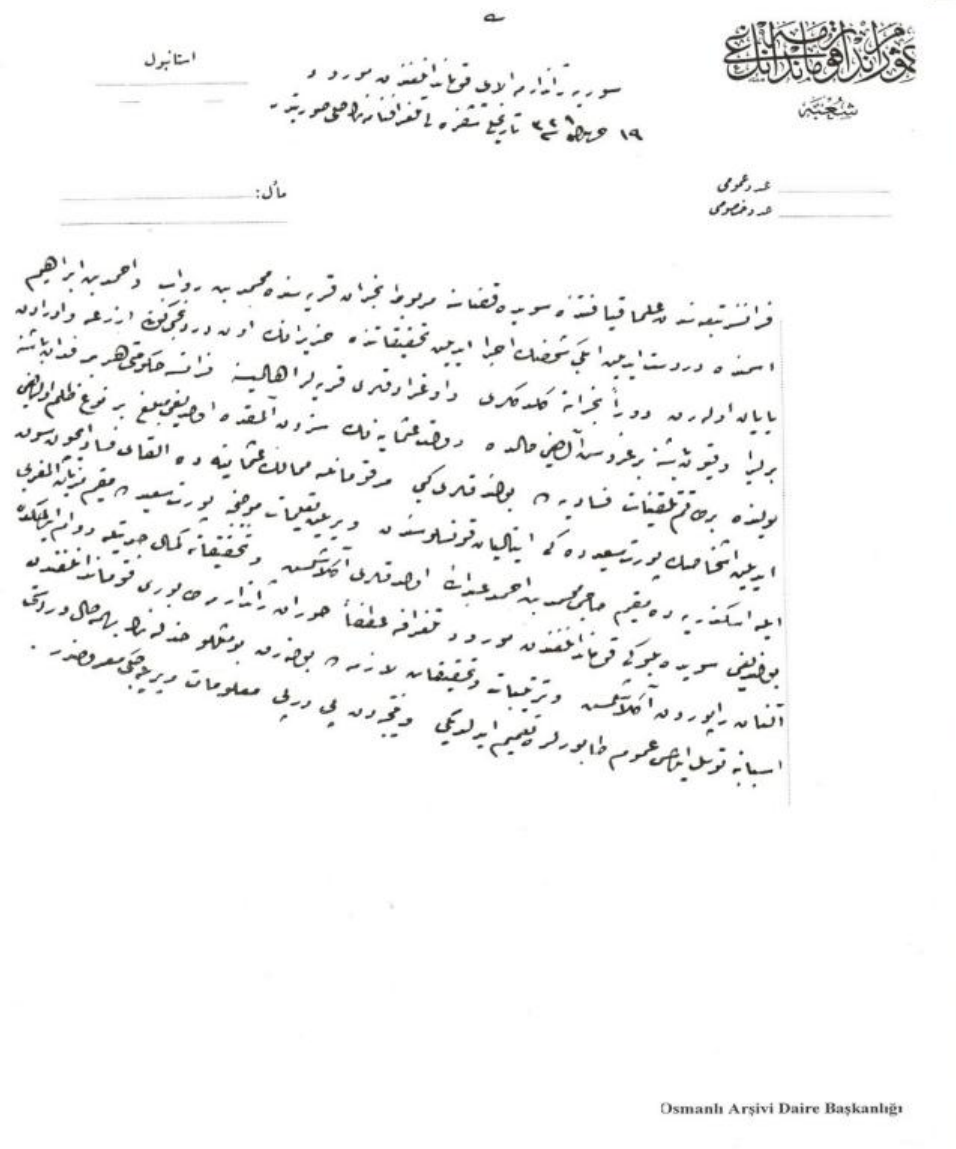
۱۸

اوراده دنجی دیلور اضا ندر ندر
برده یا شاه عصفه لولده ایچو تحریه

۱۸

İtalyan veya Mısırlı oldukları hakkında altı şüpheli kişinin Arap kıyafeti ile Suriye Vilayeti'nde dolaştıkları ve Arap aşiretlerini Osmanlı Devleti aleyhine ayaklandırmaya ve İngiliz himayesini kabul ettirmeye çalıştıklarına dair, Suriye Valisi tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 15 Haziran 1328 (28 Haziran 1912) tarihli şifreli yazı.

BELGE -3-

Yakalanan iki Fransız casusun, Ulema kıyafeti ile Suriye'de köyleri dolaşarak, köylülere, Osmanlı Devleti'nin almış olduğu vergilerin çok yüksek olduğu, Fransa hükümetinin ise köylülere daha az vergi aldığı yönünde beyanatta bulunarak, halkı Osmanlı Devleti aleyhine tahrik etmeye çalıştıklarına dair, Suriye Alay Kumandanlığı'ndan gelen 19 Haziran 1329 (02 Temmuz 1913) tarihli şifreli telgraf yazısı.

